

OLÁH RÓBERT

„ANÉLKÜL SEM FELEJTENÉM KÖRÖST...”

Kodály Zoltán az Alföld szívében

(A szerző, Oláh Róbert geográfus, történelemész, az Arany János Közérdekű Muzeális Gyűjtemény munkatársaként ez év december elejére gyűjtötte egybe írásában az alábbi, nagykőrösi Kodály-dokumentumokat.)

1938. szeptember 17-én a nagykőrösi, zenei élet kiemelkedő eseményére került sor: városunkba látogatott a legnagyobb magyar zenepedagógus, Kodály Zoltán. A látogatás apropója az akkor kerekén százéves fennállását ünneplő helyi, tanítóképző intézet centenáriumi ünnepsége volt, ahol az országos híres énekkarunkat ezen alkalomból maga Kodály vezényelte. Itt csendült fel a híres kórusmű: *Semmit ne bánkódjál, Krisztus szent serege*. Céлом, a Kodály-emlékév alkalmából ezen írásomban az összes, Nagykőrösön fellelhető, a zeneszerző saját kezű írását tartalmazó dokumentáció bemutatásával, képet festeni városunk, valamint Kecskemét híres szülőtte kapcsolatáról és baráti levelezéséről, s Kodály itteni látogatásait híven bemutatni.

A *Semmit ne bánkódjál, Krisztus szent serege* című kórusmű a Török Birodalom által szabdalta Magyar Királyság évszázadaiból eredeztethető. A XVI. századi megrázkódtatás, amely érintette Nagykőröst és térségét, az 1368-as, városalapító oklevélből ismeretes *Három város-t*, azaz Kecskemét, Nagykőrös és Cegléd világát, egy új műfaj születését hozta magával. A versekből lett dalok központi témája a harcok leírása és a bibliai példákkal való buzdítás, amelyek zenetörténetünkbe históriás énekeként kerültek be. Ezen énekek számos gyűjteményben megtalálhatók, gondoljunk csak a Tinódi Cronica-ra vagy a Hofgreff György kolozsvári nyomdájából kikerült, a nevét viselő 1553-as gyűjteményre. A Székel Balázstól származó ének apokrif, bibliai történetet, a Tóbiás-legendát dolgozza fel, amely később összekapcsolódott Szkárosi Horvát András vigasztalóénekeivel. Szkárosiról igen keveset tudunk, egy bizonyos, hogy 1542 és 1549 között Tállyán szolgált lelkészként, élete meglehetősen gazdag volt a fordulatokban, hiszen katolikus papból lett reformátor, majd lelkész. Egy példátlanul kemény hangú ember képe rajzolódik elénk, ha bepillantunk a hitvalló énekeibe. Elkötelezett, szigorú bibliahűség volt jellemző Szkárosira, akinek feldolgozása az évszázadok során ugyan

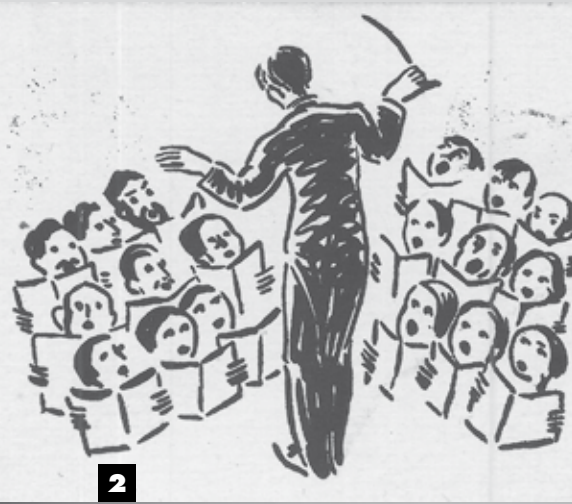
lerövidült, de a versfökbbe foglalt akrosztichon, azaz nevének latinus változata megmaradt. Ezt a XVI. századi dallamváltozatot Kodály is ismerte, erre komponálta a kórusművét, amellyel megajándékozta a nagykőrösieket. Műve a református templomban csendült fel, abban az évszázados múltú épületben, ahonnan Luther 1517-es fellépését követően a lakosság csupán négy év múlva már diákokat küld teológiát tanulni Luthertől. Hazatérésük után azután megalakul a nagykőrösi, református egyház.

A nagykőrösi énekkart 1933-tól 1947-ig Márton Barna karnagy vezette, aki lelkes híve volt Kodálynak és Bartóknak. Az országos elismerést mi sem bizonyítja jobban, mint Bartók kórusműveinek 1937. április 18-án rendezett kecskeméti ősbemutatója, ahol az *Elmúlt idők-ből* című mű középső tételénél maga Bartók Béla lépett a színpadra, s gratulált a karnagnak és kórusának. Erről a Kecskeméti Közlöny április 20-ai számában így fogalmaz a tudósító: *Döbbenetes hatása volt a „botot” szó kihangsúlyozása*. Márton Barna, mint orgonista-kantor és mint zenetanár működött Nagykőrösön, vezény-

letével a tanítóképző kórusa fénykorát élte. Neves elődei, mint Szotyori Nagy József, Hegedűs Endre, Varga József és Oláh Károly további munkára ösztönözték a *lángoló, eleven személyiséget*. Becser Ernő visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy milyen nehéz volt akkoriban bekerülni az intézetbe: *Alapos felvételi szűrésen estek át, akik tanítói pályára akartak lépni. Szigorú halláspróba: hangok, hangközök éneklése zongora után, önálló dal és dallam éneklése volt*. A szigort az országos híres, tanári kar is megkövetelte, amelynek tagja volt Csikai Pál, Danczkay Győző, Seri András, Daru Mihály, Tolcsvai Nagy Géza, Juhász Béla, Nánási Miklós, Dobai Pál és Sonkoly István. Nagykőrös azóta is megőrizte a szigorú, tanítói híret, hiszen ha egy pályakezdő ifjú református hitben szeretne tanítónak válni, akkor csak városunkban tanulhat ilyen irányban, hiszen egész Magyarországon a Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Karának keretében csak Nagykőrösön teheti ezt meg.

Márton Barna kórusműsorait Kodály látogatása előtt is számos alkalommal közvetítette az országos rádió. Hatalmas munka állott egy-egy ilyen felvételben, így joggal lehetett büszke a karnagy a tanítványaira, az akkor tréfásan tanítójelölteknek hívott, *nagykőrösi prepáknak* nevezett kórusára. Ákom Lajos, a Zeneművészeti Főiskola tanára így nyilatkozott az 1938. március 25-én és 1939. március 31-én előadott Kodály 150. Genfi Zsoltáráról: *A nagykőrösi képző énekkar ma a legjobb ilyen együttes az országban*. Ez olvasható a Nagykőrösi Híradó 1939. április 4-ei számában. Az 1938. április 3-án rendezett *Éneklő Alföld* hangverseny lehetett az első alkalom, hogy találkozott a karnagy és kórusa a neves zenepedagógussal. Egy korabeli kórusnapló feljegyzése így számol be erről az eseményről: *Kiváló együttes élén kiváló karmester. Rendkívüli hatást elért produkciójukban nagyon sok a fület, képzeletet kápráztató szín, lendület. Énekeséből virtuóz bűvészkedést (Karádi nóták!) és ugyanakkor feszülő intenzitást tud kicsiholni*.

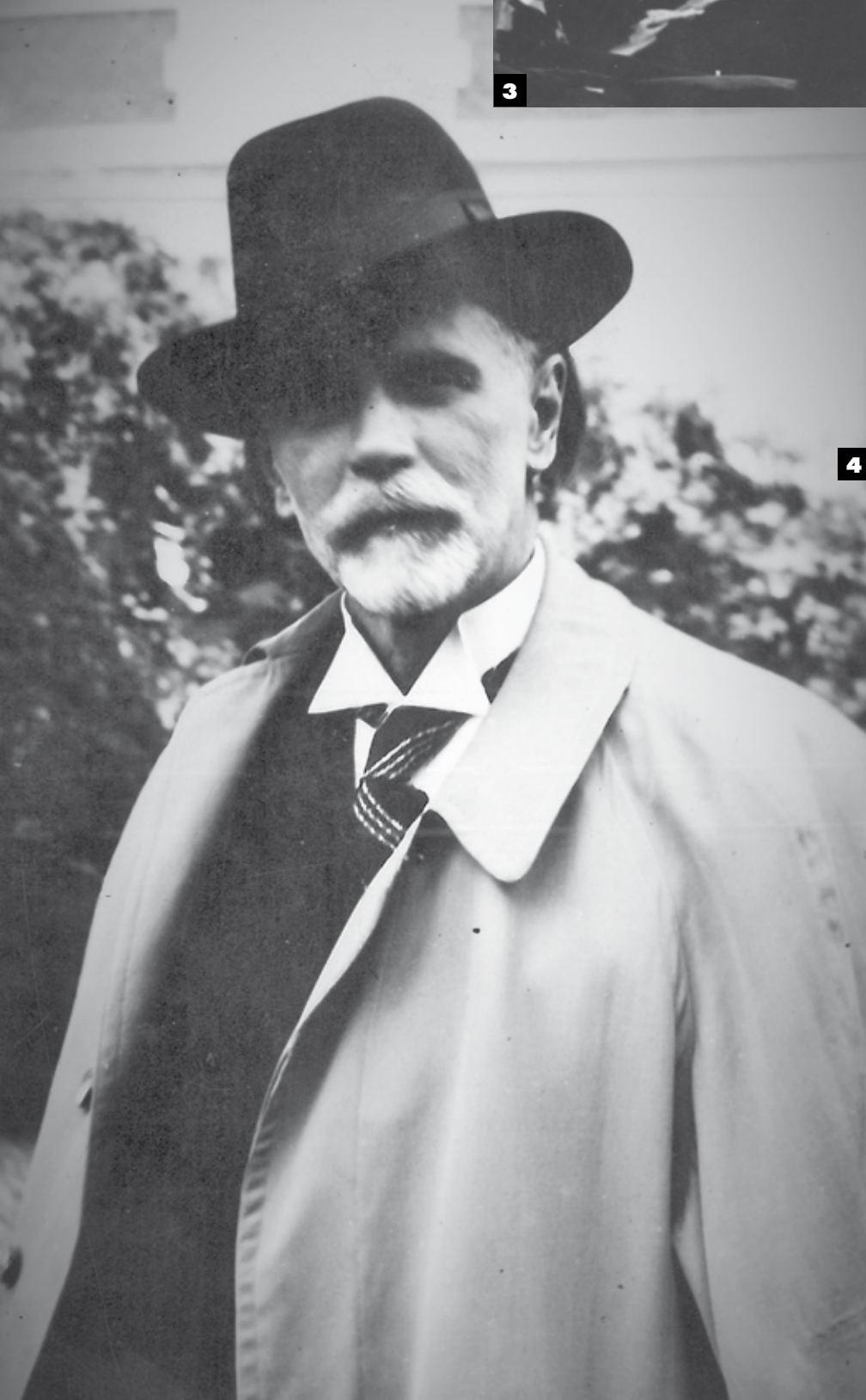
Márton egy újabb, Nagykőrösön rendezett koncertjére vendégként hívta Kodály Zoltánt, így az 1938. május 29-én megrendezett *Éneklő*

2

3

4

1. Kodály a magyar zene apostolaként, fametszet
2. Kodály levelezőlapjának részlete, 1939. december 27.
3. Kodály vezényli a tanítóképző kórusát Nagykőrösön, 1939. október 30.
4. Kodály Strobl Alajos Arany-szobra előtt Nagykőrösön, 1938. május 29.
5. A kecskeméti énekkarok vonulása a kórushangversenyre Nagykőrösön, 1938. május 29.

5

Ifjúság Hangverseny keretében a kórusunk újra találkozhatott a zeneszerzővel, ahol: *Fényesen sikerült a nagykőrösi éneklő ifjúság hangversenye – így adták hírül a tudósítások.* Ezen alkalomból Kemenes Illés tankerületi főigazgató az ünnepi beszédében eme szavakkal dicsérte a fiatalokat: *A külföld is azt szereti bennünk, ami magyar. Nekünk nem kell idegent majmolni, a magyar föld, a magyar ész és a magyar művészet felveszi a versenyt a világ minden nációjával.* A hangverseny zárószáma Kodály *A magyarokhoz* című kánonja volt, amelyet maga a zeneszerző vezényelt el. Kodály elismerően nyilatkozott a nagykőrösi tanítóképzőről, a *múzsák szállásának* nevezte azt. Később, 1938. május 31-én, Budapesten kelt levelében Márton Barnának így ír a tollat ragadó Kodály:

Kedves Tanár Úr! A kőrösi tapasztalatok várakozáson felül megörvendeztettek. Az elindulás megtörtént, ezen az uton haladni kell előre. Legsürgősebb volna helyi vegyeskar megszervezése. Legalább annyi női hanggal, amennyi a tkpző [tanítóképző] férfi karával egyensúlyban van. Nem lehetne ezt társadalmilag megpróbálni, ha már olyan nagy leányiskola nincs ott? A másik, amit figyelmébe ajánlanék, a szolmizálás. A polg. mester [polgármester, Dezső Kázmérra utalva] urnak ajánlottam, hogy a városi tanítók részére tov.képző [továbbképző] tanfolyamot szervezzen, az Ön vezetésével. Ha ezeket megtanítaná a szolmizálásra, angol módszerrel, amint azt röviden leírom Bicinia [Bicinia Hungarica, Kodály műve, amely 180 kétszólamú darabot 4 füzetben tartalmaz a legkönnyebbtől közepes nehézségig] utasításában, sokkal hamarabb jutnának el a kottaolvasásig s hamarosan többre mennének. De a fiatal tanítókat is meg kellene rá nyerni. Bízom energiájában hogy ezt keresztül is tudja vinni, ha egyszer meggyőzőm hogy ez a helyesebb út. Egy Bic.át [Biciania] egyidejűleg küldök. Ha még nem foglalkozott volna szolmizálással, itt a vakáció, hogy beleélve magát, össztel teljes erővel megindítsa. Sok időt kímél és biztos intonációra vezet. Ujra megköszönve lelkes fáradságát további kitartást kívánva szép munkához kész híve Kodály Z.

A sorok között kitűnik Kodály nevelő és segítő szándéka, amely a kórus további sikereihez nagyban hozzájárult. Később Márton Barnának egy másik levelében fogadalmat tett Kodály: *Kedves Tanár Úr! Általános felmentést és elnézést kérek mulasztásomért. Betegségek, tennivalók csak mostanában világosították meg, mit tehetek. Ha élek, lesz olyanféle mű, mint a 150 G. Zs. [Genfi Zsoltár], de alapja a „Semmit ne bánkódjál” Szkárosi féle dicséret lesz. Ugyancsak ha élek, elmegyek az ünnep arra a napjára, s ha mozgok, elvezényelem. Üdvözlettel Kodály Z.*

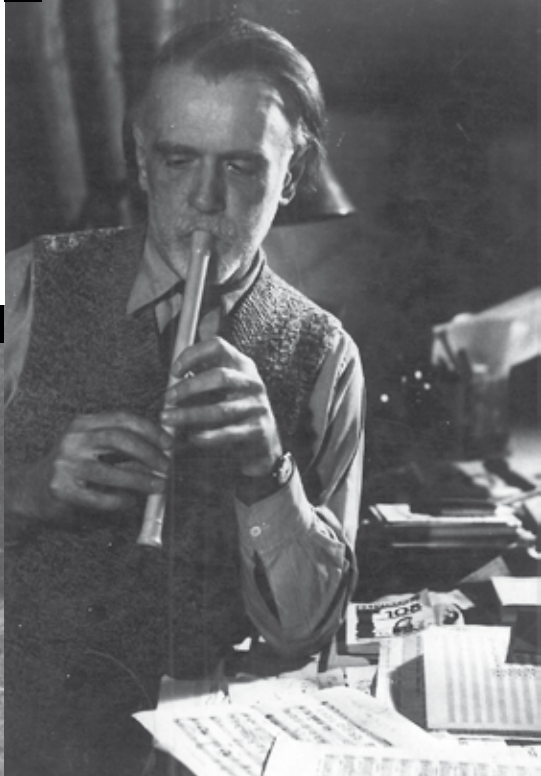
Kodályt a következő év jó egészségben találta, a zeneszerző nem tudhatta, hogy a Teremtő még csaknem három évtizednyi gazdag élettel és alkotással ajándékozta majd meg. Így újból ellátogatott a városunkba, a tanítóképző centenáriumi ünnepségére, ahol ígéretéhez híven

7

*Aldott emlékü felággem
elhunyna alkalmából küldött
meleg részvevő szavaiért fogadják
hálás köszönetem. Vigasztal, hogy
annyian szerették és szívesen
gyűzték.*
Kodály Zoltán

8

9

10

11

6. Kodály a feleségével, Emmával és a Márton-házaspárral, 1938. május 29.

7. Kodály köszönőlevele első felesége, Emma elvesztésekor

8. Kodály furulyázik, képeslap, 1943

9. Kodály Márton Barnával és Vásárhelyi Zoltánnal beszélget az Arany-szobornál

10. A Kodály születésnapjára rendezett nagykőrösi hangverseny, borító, 1941. december 16.

11. Márton Barna és Kodály Zoltán az Arany-szobor előtt

maga vezényelte el a nagykőrösi ösbemutatót, amelynek fénypontja a *Semmit ne bánkódjál, Krisztus szent serege* című kórusmű volt. Tóth Aladár így írt a Pesti Naplóban az eseményről: *Csodálatos muzsika ez, a legtisztább, legékesebb hang, mely barbár napjainkban megcsendülhet.* A barbár kifejezéssel Tóth a mintegy három hete tartó, majd csak később nevezett, második világháború utáni.

Kodály egy másik alkalommal újra vezényelte a körösi kórust, mégpedig ezen évben, október 30-án, amelyet a rádió is közvetített, s lemezfelvételt is készítettek ezen alkalomból. Az évek múlásával újabb felvételek és sikerek követték egymást, *Kodály Zoltán és Márton Barna barátsága* elmélyült, amelyet az élénk, meghitt hangú levelezéseik bizonyítanak. Egy 1939. december 27-én postázott képeslapon így köszöni meg Kodály Márton Barnának a kórus és a személyes közreműködését egy felvételen, valamint a szép képeslapot, amelyet tőle kapott: *Köszönet a remek albumért minden közreműködőnek egyenként és összesen. Anélkül sem felejténém Köröst, de ez majd támogat, ha már gyengül az emlékezet. A jókívánásokat hálásan viszonzjuk. A küldött képeslap külön is szép, ha kapható, szívesen vállalnék egy csomót belőle. Szíves köszöntéssel Kodály Z. A következő évben, 1940. december 23-án ezt írta Kodály Mártonnak: *Köszönettel és köszöntéssel Kodály Z. Szeretnék az új Gimn. [Arany János Református Gimnáziumra utalva, ahol maga Arany János kilenc évig tanított] tanytervből 1-2 példányt kapni ha lehet.* Ez jól mutatja, hogy Nagykőrössel a zeneszerző milyen élénken állt levelezésben, sőt, a helyi iskolai ügyek is foglalkoztatták.*

A zeneszerző 59. születésnapja alkalmából küldött üdvözlőlevelet két év múlva egy terjedelmesebb követte, amelyben Márton így írt: *Méltóságos Uram! Kedves Professzor Ur! Most, amikor „Jelenti magát Jézus”, s az „Angyalok és pásztorok” ünnepe közeleg, az „Esti dal” szárnyain küldjük a „Köszöntő”-t, kívánva azt, hogy „Semmit ne bánkódjál” azért, amiért „Forr a világ bús tengere”, hanem „Hass, alkoss, gyarapíts” „Vízkereszt”-kor s „Gergehjárás”-kor egyaránt. „Lengyel László”, „Molnár Anna” s a „Norvég lányok” ünnepi „Harangszó”-ra zengik „A 150. genfi zsoltárt”-t és a „Három gömöri népdal” a „Karádi nóták”-kal „Huszt”-on is felcsendül, mert „Zöld erdőben” „Fölszállott a páva” s „Akik mindig elkésnek” azok „Este” az „Öregek”-kel együtt csodálják a „Mátrai képek”-et „Jézus és a kufárok” társaságában. A 62.-ik „Uj esztendő”-t köszöntő üdvözlőnk „Vígás szerző” legyen és a „Cigány sirató” „Székely keserves” ne töprengjen azon, hogy „Kit kéne elvenni?”, hanem jöjjön olyan boldog idő, mikor a béke nem lesz „Csalfa sugár”, hanem a „Villő” is „Nyulacska” módjára játszik „Katalinká”-val, „A süket sógor” és az „Isten kovács” között „Versengés” lesz az „Ábécé nóta” és a „Táncnóta” elénekléséért s „A mulató gajd” „Bordal”-t és „Katonadal”-t énekelve várja a*

„Pünkösödölő” idejét, nézve, hogy „Turót eszik a cigány”. No, de „Cu föl lovam” „A csikó”-val „Egyetem, begyetem”-be s vigyed e sorokat bővített másod-lépéseket kerülve tiszta quint, quart és oktáv ugrásokban „A magyar népzene” írójához, a „Psalmus Hungaricus” szerzőjéhez, a „Hári János” örök, nagy magyar álmódjához, oda a „Székely fonó” közelébe! Születése napján reá gondoltunk, kérjük: érezze meg a szeretetünket! Kodály Zoltán 61.-ik születésnapjára küldi ezt nem a „Horatius-kar”, hanem a Nagykőrösi Református Tanítóképző-intézet és Liceum „KODÁLY ZOLTÁN ÉNEKKARA” nevében Márton Barna karnagy.” Kodály a meleg hangú és igen stílusos levelet és annak tartalmát örömmel fogadta, megengedte, hogy az énekkar felvegye a nevét, még életében.

Később, 1943. május 5-én így írt Mártonnak Kodály nagy ijedelmében: *Megijedtünk, ilyet nem vártunk MB-től [Márton Barna]! No de csak jobban van már? Ilyen epizódon túljut hamarosan. Kívánjuk és óhajtjuk. Már éppen küldeni akartam a Gází kéziratot. Gyorsasága és buzgalma az anyakönyv kutatásban meghatott és hallván hogy ott már vannak ilyen kéziratok és becsülik, úgy vélem ott lesz legjobb helyen. Csak szeretném ha kinyomtatnák. Talán az A. J. Társaság [Arany János Társaság, amely a költő nagykőrösi éveit (1851–1860) hivatott kutatni, valamint a helyi Arany-kultuszt ápolja] Évkönyvében? De előbb keljen fel MB [Márton Barna]! Várjuk a jóhíreket mielőbb! KZ.* Ezt követően, május 24-én keltezett levelezőlapon Kodály első felesége, Emma írt Márton Barnának, s még mielőtt feladták volna postára, Kodály ezeket írta a képeslap kolozsvári Mátyás király-szobrot ábrázoló képe fölé: *Mielőbbi teljes gyógyulást: Kodály Z.*

1937 és 1947 között tizenhét levél bizonyítja, hogy nem csupán kollégák voltak, hanem barátok is a körösi karnaggal. A rendelkezésünkre álló források alapján láthatjuk, hogy amint Kodály maga írt képeslapot Mártonéknak, úgy a lap képes oldala valamilyen, a zeneművészettel összefüggő alkotási folyamatot vagy fényképet ábrázolt, míg felesége, Emma írásakor inkább egy-egy utazás vagy üdülés során vásárolt lapot küldtek Nagykőrösre. Ezek az apróságok Kodálynak és feleségének lelkivilágát és érdeklődését jól mutatják.

A városi elismerést jól tükrözi, hogy a tanítóképző egykori, neves rajz- és szépirástanára, Tolcsvai Nagy Géza egy fametszetben ábrázolta Kodályt, mint a magyar zene apostolát. Kodály – képzelhetjük mennyire pirulva, de – a rá jellemző eleganciával és tapintattal elhárította a szokatlan dicséretet, 1941. december 19-én, Budapesten kelt levelében így fogalmazott: *Kedves Barna! Köszönet a gazdag küldeményért, képek-műsorok jókívánások jó talajra hullottak. Csak arra kérem a rajzoló művészt, az apostol szót vegye ki, hagyjuk azt a 2000 éve kinevezetteknek. Az „É. Tiszán” [Énekeljünk Tiszán, Kodály műve a kétszólamú ének alapvető gyakorlatairól] megfigyeléseinek folytatását kérem, majd úgy félév múlva össze-*

gezzük, mit lehet vele elérni. Szeretném ha kisebb iskolákban is próbálkoznának vele. Ha csak ennyiben is javíthatunk a magyar élet hamisságán már sokat érne. Üdv. és jó munkát Kodály Z.

1942-ből két levelezőlap is fennmaradt a múzeum gyűjteményében, amelyek közül az egyik augusztus 12-én kelt Budapesten. Ez a képeslap a Szent Gellért-szobrot és a dunai látképet ábrázolja, s hátoldalán ez olvasható a zeneszerzőtől: *Ázért tán jut idő a dalosünnepi benyomásokot papírra vetni, mielőtt elhomályosulnak. KZ.* A lap címzése jól mutatja, hogy ekkor Márton Barna huszár önkéntesként vonult be a Kecskeméti Kiképző Századhoz, így Kodály sorai mellett a zeneszerző felesége, Emma féltő és bátorító sorai is olvashatók, aki így ír Barnának: *Eddig is bátor katona volt. Új minőségében is marad... Ugyanezen év decemberében az alábbiak olvashatók Kodálytól, amelyeket Mártonnak írt: *Már jobban vagyok, csúnyán elakadt a tervezett koncert, jan. végére. Jan. -17én ha igaz, Szegeden leszek a Tedeummal. Ha a táplálékgyűjtés magasztos munkája megengedi, addigra talán lesz egy első benyomása a Bic. TK-ről. [Bicinia Tankönyv] Sziv. üdv. Kodály Z.**

1947. október 23-án hirtelen betegségben elhunyt Márton Barna. Hatalmas veszteség volt ez nemcsak a nagykőrösi társadalomnak és a magyar zenei életnek, hanem Kodálynak is. De a levelezés 1947-et követően sem szűnt meg, inentől döntően a képes- és levelezőlapok voltak a jellemzők Kodály és Márton Barna özvegye között. A zenepedagógus feleségének halálakor sem feledkezik meg megköszönni a részvényt nyújtást Nagykőrös polgárainak, így Márton Barna özvegye nyomdai úton sokszorosított köszönőlevelet kap Kodálytól. Később, a nagy zeneszerző halálát követően sem szűnt meg a kapcsolat, hiszen a két zeneszerző férfi özvegye továbbvitte az évtizedes barátságot, így sűrűn váltottak egymással levelet, s ez jól mutatja, hogy milyen mély kapcsolatot ápolt egykoron Kodály Nagykőrössel. Az utolsó értesítés, amely városunkba érkezett, szintén szomorú eseményt tartalmazott, Péczely Sarolta, Kodály második felesége gyászátviratot küldött özvegy Mártonénak, amelyből a város lakossága is hamar megtudhatta: *Kodály Zoltán életének 85. évében 1967. március 6-án, reggel 6 órakor rövid szenvedés után visszaadta nemes, nagy lelkét Teremtőjének.*

Márton Barna gondolatvilágát neves, nagykőrösi kiválóságok vitték tovább, hiszen az egykori, nagyszerű karnagyot idézve: *Élni kell a zenét... A zenében kell élni... Egész életünket hassa át a muzsika, a zene!*

Nagykőrös számos alkalommal emlékezett meg Kodály látogatásáról emlékülések, jubileumi hangversenyek és kiállítások során. Kodály ars poeticáját tovább kell vinnünk, Nagykőrös is ezt teszi: *Legyen a zene mindenkié! ♦♦*